

вбранню зеленуватого вицвілого відтінку, адже червоний носовичок, яким він намагався змахнути дрібки тютюну, почорнілий від щотижневих плям, був не надто помічний.

Мені хотілося зайти й поглянути на нього, та постукати я не насмілювався. Я пішов геть, повільно ступаючи сонячним боком вулиці, читаючи на ходу всі театральні афіші у вітринах крамниць. Здавалося дивним, що ні я, ні цей день не були скорботними, навіть трохи дратувало відчуття свободи, наче його смерть від чогось мене звільнила. Я міркував про це, адже дядько минулої ночі сказав, що старий багато чого мене навчив. Сам він студював в Ірландському коледжі⁶ в Римі і вчив мене правильної вимови латиною. Розповідав історії про катакомби й Наполеона Бонапарта, пояснював значення різних церемоній під час меси, а також різних риз, які носив священник. Іноді він розважався, ставлячи мені складні запитання: що потрібно робити за таких-то обставин, чи такі-то гріхи смертні, прощенні чи просто вади. Завдяки його питанням я втямив, наскільки складними й незбагненними були церковні таїнства, які раніше мав за простенькі обряди. Обов'язки священника щодо причастя, таїнства сповіді здавалися такими важкими: як взагалі хтось знайшов у собі відвагу взятися за них? Я не здивувався, коли почув від нього, що отці церкви написали книги, завтовшки з поштовий довідник, таким щільним шрифтом, як судові замітки в газеті, роз'яснюючи всі ті заплутані питання. Часто я не мав відповіді або ж мав якусь дурнувату й затинався, а він звично посміхався й двічі чи тричі кивав головою. Іноді він перевіряв мое

⁶ Те, що отець Флінн здобув освіту в Ірландському коледжі, означає, що він був розцінений як видатний кандидат на священство, адже народився у бідній родині в околиці Айріштаун. Ірландська семінарія в Римі була відкрита у 1628-му, тимчасово закрита Наполеоном у 1798 році, відновила діяльність у 1826 р.

— Виглядав він справді смиренно, — ствердила моя тітка.

— Так само казала жінка, яка приходила його мити. Що він був таким тихим та смиренным, ніби спав. Ніхто б не подумав, що мертвим він матиме такий чудовий вигляд.

— О, так, справді, — погодилася моя тітка.

Вона надпила ще трохи зі свого келиха й мовила:

— Що ж, міс Флінн, у будь-якому разі ви маєте почуватися спокійно, знаючи, що зробили для нього все, що могли. Мушу сказати, ви обидві дуже добре до нього ставилися.

Елайза розгладила сукню на колінах.

— О, бідолашний Джеймс, — сказала вона. — Бог свідок, ми зробили все, що могли, хоч і самі у нужді, та він мав усе потрібне.

Ненні схилила голову на диванну подушку, здавалося, вона ось-ось засне.

— Бідна Ненні, — дивлячись на неї, провадила Елайза, — геть виснажилася. Ми так наробилися: привели жінку, щоби помити тіло, потім підготували його, потім труну, а потім ще домовилися про літургію в церкві. Як би ми впоралися без отця О'Рурка? Це він приніс усі квіти і ці два свічки з церкви, написав повідомлення у «Фріменз Джорнал» і сам підготував усі папери для кладовища, а також поліс нещасного Джеймса.

— Яка добра людина, — сказала моя тітка.

Елайза заплющила очі і злегка закивала головою.

— Так, нема ліпшого за давнього друга, — сказала вона, — та, зрештою, в мертвого немає жодних друзів.

— Це справді так, — погодилася моя тітка. — Я певна, тепер, коли він зустрівся з вічністю, він не забуде вас і все, що ви для нього зробили.

— Ох, бідний Джеймс! — зітхнула Елайза. — З ним не було жодних проблем. Від нього і звуку чути не було, просто як зараз. Я знаю, він пішов, та все ж...

стопталися в один бік. Мені примарилося, що старий священик, певно, всміхається, лежачи в труні.

Але ні. Коли ми звелися й підійшли до узголів'я, я побачив — не всміхається. Ось він лежить, урочистий, величний, убраний, наче для богослужіння, великі долоні безсило тримають чашу. Його обличчя було люте, сіре й масивне, з чорними западинами ніздрів, оточеними мізерним білим пухом. У кімнаті стояв важкий дух — квіти.

Ми перехрестилися і вийшли. У маленькій кімнаті внизу урочисто сиділа в його кріслі Елайза. Я навпомацки дістався до свого звичного стільця в кутку, а Ненні сходила й принесла із серванта графин з хересом і кілька келихів. Поставила все це на стіл і запросила нас випити трохи вина. Потім, за велінням сестри, вона наповнила хересом келихи й передала нам. Наполягала, аби я ще скуштував вершкові крекери, та я відмовився, бо боявся, що надто шумітиму, поки їстиму їх. Моя відмова наче трохи розчарувала її, вона перейшла до дивану і сіла біля сестри. Ніхто не говорив: усі вдивлялися в порожній камін.

Моя тітка дочекалася, поки Елайза зітхне, і тоді сказала:
— Ну що ж, тепер він у кращому світі.

Елайза знову зітхнула і кивнула головою, погоджуючись. Тітка потеребила пальцями ніжку келиха, потім трохи відпила.

— Він... мирно? — спитала вона.

— О, так, мем, справді мирно, — відповіла Елайза. — Важко було сказати, коли він перестав дихати. Прекрасна смерть, слава Господу.

— А все інше?..

— Отець О'Рурк був з ним у четвер, соборував його і все підготував.

— Він знав... коли?

— Він змирився.

знання відповідей для меси, які змусив вивчити напам'ять; і коли я їх тарабанив, замислено всміхався й кивав, час від часу запихаючи величезні пучки нюхального тютюну по черзі в кожну ніздрю. Коли він посміхався, то відкривав знебарвлені зуби й висував язик на нижню губу — ця звичка змушувала мене ніяковіти на початку нашого знайомства, поки я не пізнав його ліпше.

Проголюючись під сонцем, я згадав слова старого Коттера і спробував пригадати, чим закінчився той сон. Я пам'ятав довгі фіолетові фіранки та антикварну лампу, що без упину гоїдалася. Було відчуття, ніби я десь далеко, в країні з дивними звичаями — може, в Персії... Та кінець сну я пригада-ти не міг.

Увечері тітка взяла мене з собою до оселі покійного. Сонце вже сіло, та шибки у вікнах будинків, що виходили на захід, відбивали руде золото величного громаддя хмар. Ненні прийняла нас у коридорі, позаяк докрикуватися до неї було недоречно, тітка просто потисла їй руку. Стара жінка запитально вказала нагору, і коли моя тітка кивнула, почала на силу підійматися вузькими сходами. Ми йшли за нею, вона згиналася так, що голова ледь діставала до рівня поруччя. На першому сходовому майданчику вона зупинилася й дала нам знак іти вперед, до відчинених дверей кімнати мерця. Тітка увійшла, і стара жінка, помітивши, що я ніяк не наважуся, ще кілька разів повторила жестом запрошення.

Я зайшов навшпиньки. Кімнату крізь мереживо на краях фіранок наповнювало сутінкове золоте світло, в якому свічки нагадували бліді тонкі вогники. Небіжчика вже поклали в труну. Услід за Ненні ми втрюх стали на коліна в ногах мерця. Я вдавав, ніби молюся, та не міг зосередитися — відволікало бурмотіння старої. Я звернув увагу, як незграбно в неї застебнута ззаду спідниця і як підосви її сукняних черевиків

Наступного ранку, поснідавши, я пішов глянути на будиночок на Грейт-Бритен-стріт⁴. То була скромна крамничка, зареєстрована під багатозначною назвою «Мануфактура». Переважно мануфактура складалася з дитячого взуття та парасоль; у звичайні дні на вікні висіло повідомлення: «Ремонт парасоль». Зараз жодної записки видно не було, віконниці зачинені. До дверного молотка стрічкою було прив'язано траурний букет. Дві бідно вбрані жінки та хлопчик-посильний саме читали прикріплену до букета листівку. Я теж підійшов і прочитав:

1 червня, 1895

Преподобний Джеймс Флінн

(колишній священик церкви Св. Катерини, Міз-стріт),

шістдесят п'ять років.

R. I. P.⁵

Листівка мене переконала — він помер, і водночас збентежила. Якби він був живий, я б зайшов у маленьку темну кімнату за крамницею, і він сидів би там у своєму кріслі біля вогнища, кутаючись у пальто. Ймовірно, моя тітка передала б для нього пакунок із тютюном «Високоякісний», цей подарунок пробудив би його з в'язкої дрімоти. Саме я завжди пересипав вміст пакунка в його чорну табакерку, в нього так тремтіли руки, що сам він з цим не впорався би, не розсипавши половини тютюну на підлогу. Навіть коли він піднімав свою велику тремтячу руку до носа, маленькі тютюнові хмарки просочувалися крізь його пальці й осідали на пальті. Може, саме ці постійні тютюнові дощі надавали його древньому священичому

4 Дуже бідна місцина (нині Парнелл-стріт).

5 *Requiescat in Pace* (лат.) — спочивай з миром

— Я теж так думаю, — сказав мій дядько. — Перш ніж лізти в бурю, хай навчиться не гнутися від вітру. Я завжди кажу це тому розенкрейцеру³: вправляйся. Усе своє життя, відколи був хлоп'ям, я приймав щоранку холодний душ, і взимку, і влітку. Ось що тримає мене зараз на ногах. Освіта — це все дуже добре, дуже важливо... Може, містер Коттер хоче спробувати трохи тієї баранини? — додав він, звертаючись до моєї тітки.

— Ні-ні, дякую, — відповів старий Коттер.

Тітка принесла страву з комори й поставила на стіл.

— То чому ви вважаєте, що це шкодить дітям, містере Коттер? — спитала вона.

— Це зле для дітей, — відповів старий Коттер, — бо в них такий вразливий розум. Коли діти бачать щось подібне, знаєте, це впливає...

Я напхав рота вівсянкою, боячись вибухнути гнівом. Набридливий старий червононосий недоумок!

Я заснув пізно. Хоч і злився на старого Коттера за те, що називав мене дитиною, та намагався збагнути сенс його незакінчених речень. У темряві своєї кімнати я уявляв, що знову бачу важке сіре лице паралітика. Я вкрився ковдрою з головою і спробував думати про Різдво. Та сіре обличчя все ще мене переслідувало. Воно бурмотіло і, як я зрозумів, хотіло у чомусь зізнатися. Я відчув, як моя душа віддаляється у якесь приємне та грішне місце; і там воно чекало на мене. Почало сповідатися мені, бурмочучи, і мені було цікаво, чому воно весь час посміхається і чому губи його такі слиняві? Та потім я згадав: воно ж померло від паралічу, і сам відчув, як немічно всміхаюся, немов відпускаю симонію його гріха.

³ Мається на увазі, що хлопчик є мрійником. *Розенкрейцери* — міжнародна асоціація християнських містиків.